

**INTERculturalitate,
MULTIculturalitate -
interferențe în EDUCAȚIE**

OANA MIHAELA DRĂGOLICI

**INTERculturalitate,
MULTIculturalitate -
interferențe în EDUCAȚIE**

EDITURA UNIVERSITARĂ
București

Colecția ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban
Foto coperta: Lea Ofițeru

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DRĂGOLICI, OANA MIHAELA

Interculturalitate și multiculturalitate : interferențe în educație / Oana Mihaela Drăgolici. - București : Editura Universitară, 2022
Conține bibliografie
ISBN 978-606-28-1547-9

37

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062815479

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2022
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021.315.32.47/ 0745 200 718/ 0745 200 357
comenzi@editurauniversitara.ro
www.editurauniversitara.ro

*Dedic această carte familiei mele,
în special lui T.*

CUPRINS

PREAMBUL	9
Capitolul 1	
POLITICI EDUCAȚIONALE ADRESATE COPIILOR DIN COMUNITĂȚILE ETNICE	13
1.1. Concepte cheie: minoritate și etnie	15
1.2. Politici educaționale de promovare a drepturilor minorităților etnice	20
Capitolul 2	
EDUCAȚIA INTERCULTURALĂ ȘI MULTICULTURALĂ. CADRUL CONCEPTUAL ȘI ANALIZE TEORETICE	25
2.1. Abordări conceptuale ale noțiunilor de „inter” și „multi” - culturalitate în educație	27
2.1.1. Educația interculturală - delimitări teoretice	31
2.1.2. Educația multiculturală - interferențe analitice	40
2.2. Principiile educației „inter” și „multi” cultura- lității stadiul de implementare în țara noastră	46
Capitolul 3	
INTEGRAREA ȘCOLARĂ A COPIILOR DIN COMUNITĂȚILE ETNICE	53
3.1. Integrarea școlară – abordare din perspectiva educației incluzive	55

3.2. Conceptul de integrare –caracteristici generale	64
3.3. Segregare vs. Discriminare	73
3.4. Rolul actorilor implicați în integrarea copiilor din comunitățile etnice	77
Bibliografie	87

PREAMBUL

„Dacă ne referim la funcțiunile culturilor și ale civilizațiilor trebuie să constatăm că principala nevoie fundamentală la care răspunde cultura este identitatea individuală și de grup. Suntem cine suntem prin limba pe care o vorbim, moștenirea istorică, valorile, tradițiile și obiceiurile pe care le împărtășim, prin creația literară, artistică și filosofică în care ne-am format.” (M. Malița, 1998, p. 37)

Problematika educației interculturale, o componentă a sistemului educațional actual, capătă o importanță aparte în societatea actuală. Migrația popoarelor, criza economică și alți factori de sorginte economică și politică au determinat includerea educației interculturale pe agenda UE, în general, și a statelor membre, în special. În acest context, cadrul instituțional al școlii se confruntă cu dificultăți legate de integrarea copiilor ce aparțin comunităților etnice, generate, pe de o parte, de reticența la schimbare a popoarelor, iar pe de altă parte, de lipsa unor abordări pragmatice de incluziune a acestei categorii de copii.

Astfel, școala devine un adevărat laborator în care se experimentează efectele diversității asupra relațiilor dintre elevi, dintre profesori și elevii minoritari, respectiv părinții și elevii minoritari. Trebuie să înțelegem diversitatea ca o trăsătură a societății actuale, un beneficiu reciproc pentru noi toți. Din această perspectivă, conceptele cheie ale societății actuale: **interculturalitate**, **multiculturalitate** și,

implicit, **cultura și diversitatea**, se răsfrâng asupra **școlii, principalul mijloc de mediere între minoritate și majoritate**, de **promovare a deschiderii** către o **societate tolerantă**.

Includerea copiilor ce aparțin comunităților etnice în categoria copiilor cu risc ridicat de vulnerabilitate, conform documentelor internaționale de referință în domeniu (detaliat în cuprinsul lucrării), determină modificări în planul implementării politicilor educaționale de incluziune. Mai mult, aderarea țării noastre la UE, respectiv semnarea unor documente internaționale în domeniul educațional și social, impune ca prioritate un sistem educațional centrat pe **competența și respect**, capabil să formeze cadre didactice pentru interculturalitate. În contextul istoric actual, într-o societate definită prin diversitate, schimbare și toleranță, în care identitatea națională reprezintă elementul de stabilitate al societății, se **impune adaptarea sistemelor educaționale actuale la particularitățile etnico-culturale ale copiilor ce aparțin comunităților etnice**.

Comunitățile interculturale sunt abordate în literatura de specialitate ca „grupuri culturale, etnice, religioase care se regăsesc într-un spațiu comun și care se afla în relații de interacțiune, respectând tradițiile și obiceiurile transmise din generație în generație” (L. Ciolan, 2008, p. 73). Pe acest fond, interculturalitatea depășește tiparele unui nou discurs în pedagogia contemporană, fiind, în fapt, o reflectare a realității, generatoare de noi provocări în problematica educației. Totodată, se impune analizarea dimensiunii interculturale a vieții sociale din perspectiva educațională, ca instrument de „apropiere a educației de viața de zi cu zi, de problemele semnificativ ale vieții reale” (L. Ciolan, 2008, p. 74).

„Pe măsură ce granițele devin mai confuze, iar afirmarea autonomiilor locale mai insistentă, vechile forme ale identității naționale trebuie restructurate. Întrebarea „Cine suntem?” generează confuzii, deși, cere, un răspuns coerent [...]. O perspectivă cosmopolită este condiția necesară pentru existență unei societăți multiculturale în ordinea globalizantă” (A. Giddens, 2001, p. 141-143)

Abordarea interculturală pornește de la premisa că, prin educație, interculturalitatea reprezintă „antidotul rasismului, xenofobiei și al altor forme de excludere” (P. Perregaux, 1999, p. 125). De asemenea, educația interculturală participă la „crearea colectivă a unui spațiu care acceptă, inserează și reelaborează semnificațiile culturale ale membrilor diferitelor comunități în contact” (L. Ciolan, 2008, p. 74).

Preocupările care au în atenție analiza procesului de integrare a copiilor ce aparțin comunităților etnice sunt de actualitate, reprezentând obiectul de studiu pentru mai mulți cercetători. Dintre autorii care s-au aplecat asupra conceptelor de interculturalitate, multiculturalitate și integrare școlară a acestei categorii de copii, amintim: Vaideanu G., C. Cucuș, A. Nedelcu, L. Ciolan, C. Căce, ș.a., autori care apreciază că educația interculturală reprezintă o altă etapă în pedagogie, care plasează în centrul procesului educațional ELEVUL și NEVOILE sale. De asemenea, mai multe organizații nonguvernamentale (Salvați Copiii, UNICEF, etc.) au inițiat cercetări în acest domeniu, studii care au reliefat importanța pe care o deține educația inter și multiculturală, pe de o parte și integrarea școlară, pe de altă parte.

Adaptarea sistemelor educaționale la cerințele societății democratice reprezintă o trăsătură a pedagogiei actuale, devenind necesară adaptarea școlii în funcție de nevoile

acestei categorii de elevi, în scopul satisfacerii unor principii actuale: „*învățământ integrat*” și o „*școală pentru toți*”.

Astfel, putem afirma că inițierea unui demers științific de aprofundare a procesului de integrare a copiilor ce aparțin comunităților etnice în sistemul de învățământ românesc are un caracter de actualitate, izvorât, în primul rând, din necesitatea formării cadrelor didactice pentru inter și multiculturalitate.

Studiul de față abordează o temă de actualitate, centrată în principal pe identificarea problemelor cu care școala, în general, și cadrele didactice, în particular, se confruntă în integrarea copiilor minoritari. Principalul obiectiv al lucrării a avut în vedere elaborarea unor recomandări pentru cadrele didactice care să îi ajute în adaptarea sistemelor educaționale la particularitățile etnice ale acestei categorii de copii.

„Abordarea interculturală în educație constituie o nouă manieră de concepere și implementare a curriculum-urilor școlare și o nouă atitudine relațională între profesori, elevi, părinți. Perspectivă interculturală deschide noi piste de manifestare a diversității și diferențelor.” (C. Cucuș, 2000, p. 183)

CAPITOLUL I

POLITICI EDUCAȚIONALE ADRESATE COPILOR DIN COMUNITĂȚILE ETNICE

Cuprinsul capitolului:

- 1.1. Concepte cheie: minoritate și etnie
- 1.2. Politici educaționale de promovare a drepturilor minorităților etnice
- 1.3. Perspectiva statistică a elevilor ce aparțin comunităților etnice din România

Motto:

„Nu SIDA, ci discriminarea este flagelul mileniului”
Nelson Mandella

1.1. Concepte cheie: minoritate și etnie

Problematica drepturilor minorităților a înregistrat un trend ascendent după căderea comunismului, pe de o parte, fiind determinat de numeroasele tensiuni etnice în fostele spații comuniste, iar, pe de altă parte, de intensificarea activității ONU, cu precădere a Subcomisiei pentru Prevenirea Discriminării și Protecția Minorităților.

Un punct de plecare îl reprezintă prevederile Cartei Drepturilor Universale ale Omului a Națiunilor Unite (1948) care aduce în discuție aplicarea, fără discriminare în funcție de „rasă, de culoare, de sex, de limbă, de religie, de opinie politică sau de orice altă opinie, de origine națională sau socială, de avere, de naștere sau decurgând din orice altă situație” (articolul 2), a drepturilor tuturor indivizilor.

Pentru stabilirea **elementelor definitorii ale minorităților**, G. Pentassuglia (2002, p. 57) identifică două trăsături esențiale, și anume:

➤ determinarea acelor caracteristici ale minorităților, care îi distinge de grupul majoritar, respectiv analizarea relațiilor dintre minorități și statul respectiv;

➤ stabilirea unor mijloace de protecție a grupurilor minoritare aflate în conflict cu grupurile majoritare.

Prin raportare la trăsăturile stabilite de G. Pentassuglia, o prima etapă în procesul de definire al minorităților o constituie Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, adoptat la 16.12.1966 (ratificat prin Decretul nr.212 din 31 octombrie 1974), document care stipulează că: „în acele state în care există minorități etnice,

religioase sau lingvistice, persoanele aparținând acestor minorități nu pot fi lipsite de dreptul de a avea, în comun cu ceilalți membri ai grupului lor, propria viață culturală, de a profesa și de a practica propria religie sau de a folosi propria lor limbă” (articolul 27).

O altă definiție elocventă a conceptului de minoritate este cea elaborată de către F. Capotorti, raportor special al Subcomisiei pentru Prevenirea Discriminării și Protecția Minorităților al ONU, actualul Comitet Consultativ al Consiliului Drepturilor Omului, care, în anul 1970, afirma că minoritățile reprezintă „un grup numeric inferior restului populației unui stat, în poziție nedominantă, ai cărui membrii – cetățeni ai statului – posedă, din punct de vedere etnic, religios sau lingvistic, caracteristici diferite de cele ale restului populației și care manifestă, chiar și în mod implicit, un sentiment de solidaritate, cu scopul de a prezerva cultura, tradițiile, religia sau limba lor” (G. Pentassuglia, 2002, p. 57).

Un alt reprezentant al Subcomisiei pentru Prevenirea Discriminării și Protecția Minorităților al ONU, J. Deschênes, raportor special al ONU, stabilește că minoritățile sunt „un grup de cetățeni, constituind o minoritate numerică și într-o poziție nedominantă în statul respectiv, având caracteristici etnice, religioase sau lingvistice care diferă de cele ale majorității populației, având o solidaritate de grup motivată în principal de o dorință colectivă de a supraviețui și ale cărui obiective principale se constituie în dorința de egalitate cu majoritatea atât în drepturi, cât și în practică” (G. Pentassuglia, 2002, p. 58).

Anul 1966 se remarcă prin deschiderea **dialogului intercultural**, fiind un moment marcat de semnarea, în cadrul Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului, a Convenției Internaționale privind

Drepturile Economice, Sociale și Culturale. Potrivit prevederilor acestui document „educația va permite tuturor persoanelor să participe efectiv într-o societate liberă, să promoveze înțelegerea, toleranța și prietenia între toate națiunile și toate grupurile rasiale, etnice sau religioase” (articolul 13).

Negocierile privind crearea unei grupări de securitate europene au fost inițiate încă din '50, însă, evenimentele Războiului Rece au determinat amânarea până în noiembrie 1972, când la Helsinki au fost demarate procedurile de întemeiere a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). Dacă într-o prima fază, OSCE a avut drept scop prevenirea conflictelor la nivel internațional, ulterior, organizația a elaborat importante documente privind asigurarea protecției persoanelor ce aparțin minorităților, concretizat, în primul rând, prin crearea Înalțului Comisar pentru Minorități Naționale.

O altă etapă este întocmirea, în 1992, a Cartei Europene pentru Limbile Minorităților și Regionale, completată, în 1993, prin Recomandarea 1201 cu un protocol adițional, prin care se stipula necesitatea asigurării unei protecții a minorităților naționale, dar și conferirea dreptului minorităților de a utiliza limba minoritară în spațiul public și privat.

Astfel, potrivit Recomandării 1201 a CE, stipulate în articolul 1 al documentului menționat, minoritatea este abordată ca: „un grup de persoane [...] dacă locuiesc pe teritoriul unui stat și sunt cetățenii lui, mențin legături de durată, trainice și permanente cu acel stat, manifestă caracteristici etnice, culturale, religioase sau lingvistice distincte, sunt suficient de reprezentative, chiar dacă sunt în număr mai mic decât restul populației unui stat sau regiuni a unui stat, sunt motivate de preocuparea comună de

păstrare a identității, inclusiv cultura, tradițiile, religia, limba maternă” (G. Pentassuglia, 2002, p. 63).

Un alt document important este Convenția Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale, adoptată în anul 1994 și operaționalizată începând cu 1998. Elementul de noutate al acestui document este dat de faptul că pornește de la premisa că minoritățile resimt necesitatea asigurării și promovării drepturilor acestora, printre care: non-discriminarea, promovarea egalității, promovarea condițiilor necesare pentru păstrarea și dezvoltarea culturii, a religiei, limbii și a tradițiilor, libertatea de asociere, exprimare, libertatea de gândire, a conștiinței și a religiei, utilizarea limbii materne în spațiul public și privat, oral și în scris, precum și în relațiile cu autoritățile, instrucție în limba minorității, libertatea de a crea instituții educaționale, participare la viața economică, culturală și socială, participare la viața publică, interzicerea asimilării forțate.

Extinderea UE, cu precădere, în zonele blocului comunist, a adus în discuție problematica minorităților, inclusiv prin adaptarea legislației statelor membre la legislația comunitară. Pe acest fond, s-au realizat progrese semnificative în asigurarea drepturilor, în mod special la educație a copiilor ce aparțin comunităților etnice.

Un alt termen asupra căruia considerăm necesară realizarea unor clarificări conceptuale este cel de „**etnie**”, care, conform dicționarului de etnologie și antropologie elaborat de P. Bonte și M. Izard (1999, p. 215) etimologia termenului este dat de cuvântul grec „**ethnos**”, adică „oameni cu aceeași origine și strămoși. În literatura de specialitate franceză, sensul dominant este de comunitate lingvistică”.

G. V. de Lapouge (1999) apelează la termenul „**etnie**” pentru ilustrarea entităților omogene rasial, care nu se schimbă în pofida modificărilor lingvistice, culturale și

demografice, iar J. A. de Gobineau (1967) utilizează termenul „**etnie**” pentru a descrie așa-numită „degradarea rezultată în urmă amestecului raselor”.

Un punct de vedere interesant legat de conceptul de „**etnie**” este propus de autorul român M. Achim (2002, p. 75), care, prin raportare la trăsăturile etnice (învățate din generație în generație) a stabilit că:

- grupul etnic este constituit dintr-un număr relativ mare de oameni;
- grupul etnic face parte dintr-un grup mai larg;
- la nivel particular, grupul etnic are trăsături proprii;
- grupul etnic are o istorie proprie (o evoluție și o identitate proprie), cu o descendență comună;
- la baza grupului etnic se afla tradiția (transmisă din generație în generație, element de stabilitate al grupului etnic);
- un alt element de baza al grupului etnic îl reprezintă conștiința identității membrilor care se traduce prin relații strânse între indivizii care aparțin comunităților etnice.

O **perspectivă psihologică** a conceptului de „**etnie**” este propusă de A. D. Smith (1986, p. 78), care stabilește ca trăsături definitorii:

- „identificabilitatea;
- puterea diferențială;
- tratamentul diferențial și priorativ sau discriminarea;
- conștiința de sine a grupurilor minoritare.”

O **perspectivă sociologică** a termenului „**etnie**” oferă o accepție mai largă, prin extindere la criteriile precum: rasa, religia, grupul național sau o combinație a celor trei. G. Anthony (2000, p. 127), sociolog, consideră că grupurile

etnice „împărtășesc o moștenire unică socială și culturală transmisă de la o generație la altă“. Potrivit concepției sociologice enunțate anterior, devine necesară întemeierea conceptului de „*etnie*” pe baza descendenței comune, limba sau credința religioasă.

Analiza efectuată în plan legislativ a evidențiat că între „*minoritate*” și „*etnie*” nu s-au realizat menționări în documente oficiale care să stabilească diferențe clare între cei doi termeni. O corelație între cele două concepte este oferită de Recomandarea 1201/1993 a CE care menționează că „prin minoritate națională se înțelege acea etnie care este reprezentată în Consiliul minorităților Naționale”.

În concluzie, putem afirma că termenul de „*etnie*” accentuează, cu precădere, acele elemente de cultura ale grupului, care are origini, limbă, religie și istorie comună. Totodată, urmare a migrației populației din zonele sud-estice către cele vestice ale Europei, autoritățile au înregistrat dificultăți în implementarea de politici restrictive care ar încălca drepturi stabilite de CE, context în care, la momentul actual, problematica minorităților, abordată din perspectiva acelor grupuri care se diferențiază prin mobilitate, devine o tematică de actualitate pe agenda Europei.

1.2. Politici educaționale de promovare a drepturilor minorităților etnice

Preocuparea organismelor internaționale privind promovarea drepturilor minoritarilor este evidentă atât în planul documentelor legislative, cât și în planul promovării în rândul țărilor afiliate.

Astfel, o evaluare preliminară a actelor normative internaționale relevă că principiile nediscriminării pe baza